

miserunt, et dissilientibus uteris homicidiorum scelere et stuprorum scelera prodiderunt; existimantes si hoc modo in se vindicassent, nullo jam modo Deum vindicaturum: sicut et vos putatis, quæ sacrilegio schismatis et hæresis, vel deprædando, detruncando, excæcando, occidendo, postremo etiam rebaptizando Catholicos, et quælibet alia potuerunt a vobis nefanda committi, isto modo posse, quia vos occiditis, expiari. Sed erratis: hoc putavit et Judas. An hoc etiam vultis addere documentum, quo certius noverimus majores vestros potius fuisse traditores; quia mortem imitamini traditoris?

XXVII. Ergo quod in Collatione contentiose negare voluistis, etiam hinc vera esse gesta firmatis. In quibus confessis traditoribus, qui tunc primæ sedis episcopus in Numidia fuit, Secundus Tiginianus ignovit, et quibus crimina traditionis manifesta atque confessa apud Cirtam præsentibus relaxavit, cum his apud Carthaginem tanquam traditores non convictos absentesque punivit: a quo crimine etiam Secundus ipse, objiciente Purpurio Limatensi, se purgare non potuit, quando ei dixit idem Purpurius: « Tu quid egisti quando tentus es a Curatore et Ordine, ut Scripturas dares? Quomodo te liberasti ab ipsis, nisi quia dedisti, aut jussisti dari quodcumque? Nam non te dimittebant passim. » Hoc autem Secundus etiam in litteris suis ad Mensurium datis, quas vos ipsi protulistis atque recitastis, sine ambiguitate confessus est quod non tradiderit, sed quod ad eum pervenerint a Curatore et Ordine missi persecutores, quos ei Purpurius Limatensis objecit, ut Scripturas traderet: quas cum ab illo peterent, se respondisse: « Christianus sum et episcopus, non traditor, » eique¹ nihil omnino tradere voluisse. Quod ei vultis ut credamus, cum et vos ipsi quam

¹ Forte eisque.

sit incredibile videatis, fervente illa persecutione detentum episcopum sive conventum ut Scripturas Dominicas traderet, nullis traditis fuisse dimissum. Nempe contendebatis non potuisse episcopos ad ordinandum episcopum ad civitatem Cirtensem persecutionis tempore convenire. Quomodo ergo persecutio illa fervebat, si potuit episcopus propter Scripturas tradendas teneri, nullisque traditis impune dimitti? Et tamen clamabatis, immanitatem persecutionis illius temporis describentes, nec duodecim episcopos ad ordinandum episcopum, potuisse in concilium congregari, qui gesta illa conficerent, ubi crimina traditionis invicem donaverunt, proque pace Ecclesiæ judicanda Domino reliquerunt: cum vos hoc tempore talem persecutionem vos perpeti dixistis, qualis nunquam fuit, id est, ut loca vobis desint, quo confugere, atque ubi latere possitis; cum concilia faciatis, episcopos ordinatis, etiam in eorum locum, qui suis ignibus perierunt, iterum tales, qui suis ignibus perire parati sunt. In concilium autem tantæ, ut putatis atque jactatis, persecutionis tempore, amplius etiam quam triginta convenire potuistis, ubi et Petilianus fuit, qui persecutionis tempore nec duodecim convenire potuisse clamabat.

XLVIII. Porro in ipso concilio statuistis, ut « Qui nobis inviti communicaverunt, episcoporum vel presbyterorum, tantum si sacrificium non obtulerint, aut in populo non tractaverint, ad veniam pertineant, et in suis honoribus recipiantur: » ac si totas calumniarum vestrarum vires, etiam ipsi hoc decreto vestro penitus amputastis. Ubi est enim quod vestro vaniloquio etiam eos, qui non fuerunt, dicitis per communionem nostram fieri traditores, quia scilicet sicut calumniamini, illi nos inquinaverunt, qui urgentibus tunc impiis potestatibus libros ecclesiasticos tradiderunt? Cur ergo nunc a crimine

absolvitis, quos nobis communicasse cognoveritis invites, si sacrificium non obtulerint, neque sermonem in populo fecerint; quasi illi tunc primi traditores sub terrore et horrore immanium suppliciorum, qualia modo vobis omnino nullus ingessit, codices sanctos non inviti tradiderint, aut sacrificium illic obtulerint, aut in populo sermonem fecerint? Videtis ergo quod sicut vos istis, quos vanissime criminamini communionem nostram fieri traditores, si quid inviti fecerint, potuistis ignoscere; ita etiam majores vestri in necessitate multo arctiore tradentibus traditoribus veris, in eadem regula ignoscere potuerunt. Sed ut damnarent alios absentes et inauditos, inimicorum Cæciliani factione compulsi sunt, facientes quod de talibus Apostolus dicit: « In quo enim alium judicas, te » ipsum condemnas; eadem enim agis quæ judicas¹. »

XLIX. Quapropter quoniam Donatistæ semetipsos occidere semper amaverunt, et ipsi ab initio traditores fuerunt; quid mirum si traditoris mortem etiam suos posteros amare docuerunt? Sed vitandæ hujus similitudinis causa, vel nunquam, vel difficillime se laqueo necaverunt. Frustra omnino; nam ille Judam traditorem id facere compulit², qui et illum puerum, quem sanavit Dominus, in aquam et ignem sæpe dejecit, et gregem porcorum in mare præcipitavit, et ipsi Domino præcipitium de pinna templi audaci præsumptione suggestit. Quamvis itaque diversis modis voluntariam vos præcipitatis in mortem, tamen ejusdem diaboli instinctu vos ipsos necando imitamini traditorem. Quod etsi vos non estis, eorum tamen qui fuerunt, et schisma fecerunt, in quo libenter estis, etiam hoc in vobis facere, quod in se traditor fecit, nefando magisterio didicistis. Ecce cum qua justitia stabitis adversus eos, qui vos angustiaverunt: ut si vestræ mor-

¹ Rom. II, 1. — ² Matth. XXVII, 5.

tes vindicabuntur, non nisi in vobis ipsis justissime vindicentur.

L. Qui sunt autem labores vestri, quos a vobis jactatis auferri? An-ne injustum est, ut Ecclesiæ quæ fuerunt vestræ, cum in pacem catholicam transeunt, cum suis rebus transeant? Illis enim ad nos transeuntibus, si res earum vultis tenere, vos procul dubio res alienas vultis auferre. Mater autem Catholica vobis dicit, quod quibusdam beatus Apostolus dixit: « Non enim quæro quæ » vestra sunt, sed vos¹. » Verumtamen quomodo vobis non estis ipsi contrarii, quando utrumque nobis objicitis, et quod res vestras possidere cupiamus, et quod violenter vos nobiscum esse cogamus? Hæc duo quam sint inter se contraria, non videtis². Si enim ad communionem nostram vos invites quærimus et tenemus, quomodo res vestras desideramus, quas utique vobis communicantibus habere non possumus? Si autem illas cupimus obtinere, quomodo vos quærimus, ut eas vobis communicantibus amittamus? Sed confitemur vobis, cupiditas nostra charitas vocatur; hæc vos quærit in nobis; hæc vos invenire, corrigere, atque in unitatem Christi sociare desiderat, ne vestris caminis vos ardere timeamus. Hujus igne fervemus, hæc nos accendit, ut non solum non concupiscamus res vestras, sed nobiscum optemus possideatis et nostras. Agnoscite, et venite, et perire nolite; aut si ultro venire erubescitis, servimus infirmitati, ne quid pereat charitati. Ecce volumus vos tenere, quid festinatis ardere? Ad vitam tenemus, ad salutem tenemus, ad Christi unitatem, veritatem, suavitatem tenemus: et ad cœnam tanti patrisfamilias, si sponte non vultis, intrare compellimus.

LI. De justitia certamen est, non de pecunia. Cavete

¹ 2 Cor. XII, 14. — ² Confer epistolam 285. n. 35.

ergo ne forte dum putatis ad vos pertinere quod scriptum est : « Tunc stabunt justi in magna constantia adversus » eos qui se angustiaverunt, et abstulerunt labores eorum¹ : » non hoc vobis contingat de laboribus vestris, sed potius illud quod alibi scriptum est : « Labores impiorum justi edent². » Neque enim stabunt contra vos Maximianistæ, quorum quando potuistis, basilicas abstulistis : aut stabunt contra vos Pagani quorum certe ubi potuistis, templa evertistis et basilicas construxistis; quod et nos fecimus : aut stabunt adversus vos symphoniaci dæmoniorum, quorum tibias et scabella fregistis; quod et nos fecimus. Sic nec vos stabitis adversus nos. In talibus quippe omnibus factis, non rapina concupiscitur³, sed error evertitur. Sicut ergo non stabunt Chananæi adversus Israëlitas, quamvis Israëlita abstulerunt labores eorum; sed stabit Naboth adversus Achab⁴; quia delictum factum est, non præceptum, ut labores justi auferret injustus : sic hæretici non stabunt adversus Catholicos, cum in rebus hæreticorum Christiani imperii jussa complentur; nec res eorum a Catholicis auferuntur, sed potius inquiruntur, eisque multa quantum fieri potest, correctis reddenda servantur : sed stabunt Catholici, non solum adversus Gentiles, a quibus Martyres veri exoliati sunt; verumetiam adversus Circumcelliones Donatarum, quia et ipsi abstulerunt labores eorum. Verum de his pecuniariis laboribus facilior causa est. Ecce quotidie, si quis ad nos transitum facit, (⁵ cum etiam illi quorum erant, ad pacem Catholicam transeunt,) reddimus pecuniam, vestem, fructus, vasa, rura, tecta vestro-

¹ Sap. v, 1. — ² Id. x, 19. — ³ Vide epistolam 185. n. 4. — ⁴ 3 Reg. xxi. — ⁵ Hæc verba quæ uncinis includuntur forte sunt collocanda proxime post *facilior causa est* in linea superiori.

rum : vos quomodo nobis reddituri estis membra nostrorum ?

LII. Nempe aliquando expergiscimini, et cernite nec vos esse de quibus dicatur, nec nos a quibus dicatur : « Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum¹ : » cum potius vos habeamus in fletum. Nec vos computamini inter filios Dei, nisi recedentes a parte Donati hanc tenueritis Ecclesiam, quam sicut prædixit, exhibet Filius Dei. Nec inter Sanctos est sors vestra, sed inter hæreticos. Nam quod alios de vobis dicturos putatis : « Nos insensati vitam illorum existimabamus insaniam, » Miror quod tam insensati estis, ut ipsi vobis modo talia non dicatis. Sanctis quidem veris ac fidelibus immundi et infideles tunc ista dicturi sunt, eis utique quos nunc existimant insanire, quia luxuriis quas vident frui nolunt, dum quod non vident credunt. Sed vos si non vitam vestram, certe istam quam vobis vultis facere, mortem vestram, si non existimatis insaniam, desperatius insanitis. Verba vero illa : « Ergo erravimus a via veritatis, etc., » non erunt quidem tantum vestra, sed maxime et vestra. Erratis enim, quod manifestum est, a via veritatis, et justitiæ lumen non lucet vobis, lassamini in iniquitatis via et perditionis, et ambulatis solitudines difficiles, viam vero Domini ignoratis. Quæ autem sequuntur : « Quid nobis » profuit superbia, aut quid divitiarum jactantia contulit » nobis? Transierunt omnia illa tanquam umbra : » nescio utrum quisquam inter cæteros diceret aptius et convenientius, quam tuus decessor Optatus². Nolite ergo putare vos quales non estis, et perire quales estis : quoniam non vos hæc fides, sed vester malus error hortatur, ut non libenter pro Deo, sicut dicis, in ista persecutione

¹ Sap. v, 3. — ² Optatus episcopus Thamugadensis.

moriamini, sed nequiter pro Donato factis vestris persecutionem patiamini.

LIII. Verba Epistolæ: et alia manu: « Opto te, inquit, incolumem veritate perspecta animum lenire, et ab innocentum exitibus temperare. » Ad hæc resp. Vos potius veritate perspecta lenite animum vestrum, ne sic sæviat, ut nec vobis parcat. Nam quid isto, cui hæc scripsisti, facile potest lenius inveniri, qui vos et invitavit ad vitam, et si eam nobiscum agere nolletis, relaxavit ad fugam? Vos in vos estis asperi, vos immites, vos sine ulla humanitatis consideratione crudeles, qui hoc in vobis facitis, quod in suis inimicis facere consueverunt errorum dilectores, et hominum persecutores, ut sit quod amarissime doleant errorum persecutores et hominum dilectores. Quid autem optas ut ab innocentum exitibus temperetur? Vos quidem innocentes non estis: tamen ille vobis dedit exitum, sed ipsi vobis dare vultis exitum. Puto enim, quod verbi ignorantia te fefellit, ut volens intelligi exitia, exitus diceres. Cum ergo hortaris optando, ut se ab innocentum exitiis imperialium legum temperaret executor, id agis ut deceptoribus parcat, et innocentes decipi impune permittat. Quid ergo aliud, nisi ut ille cui te bene arbitraris optare, nec Deo, nec Imperatori suo servet fidem: quia scilicet per justitiam non veram, sed vestram, ad Imperatorem curam pertinere causæ hujusmodi non deberent, ut calumniosa divisio sanaretur; deberent autem, ut quando facta est firmaretur? Si doctrina ista, quam non de Scripturis sanctis, sed nescio unde didicistis, justa vobis videtur, ut hæc ad imperialem non pertineat potestatem: tunc majoribus vestris venisset in mentem, quando Cæciliani causam ad imperatoris iudicium Constantini accusando miserunt. Nunc vero quia leones Daniele propter innocentiam non

læserunt¹, vultis ut illis parcat, qui eum calumniando leonibus objecerunt? Sed non ut homo iudicat Deus, in cuius manu cor regis est, et quo voluerit inclinat illud². Cor autem regis cum est infidele, aut exercentur, aut probantur boni: cum vero est fidele, aut corriguntur, aut plectuntur mali. Horum duorum quid in vestra causa sit, satis jam diximus, satisque litteris tuis nullius loci prætermissione respondimus: quod utinam et tibi, tamen aliquibus ex vobis profuturum esse Deo miserante confidimus.

LIV. Ad hæc autem si respondere aliquid præparas, lege etiam illa quæ cum Emerito acta sunt³, quibus ille respondere non potuit, ne forte tu possis, sicut jam superius ut experireris admonui. De causa etiam Maximianistarum cum illo egimus, de qua a nobis in Collatione toties vobis objecta nihil responditis, quoniam de re manifestissima et recentissima nihil quod responderitis invenire potuistis, quomodo Maximianus quem multo graviore quam Cæcilianum sententia percussistis⁴, ita ut diceretis eum « Dathæ, Chore, et Abiron ministrum⁵, » quos pro scelere schismatis vivos terra deglutivit, non polluerit consortes schismatis sui, quibus ut ad vestram communionem redirent, dilationem dedistis, non polluerit Afer Afros, vivus vivos, notus notos, particeps socios, et Cæcilianus polluerit transmarinos, polluerit longe positos, polluerit ignotos, polluerit nondum natos. Inveni, si potes, quid dicas, quomodo susceperitis honorem Feliciani Mustitani, et Prætextati Assuritani, quos cum Maximiano et aliis decem sine ulla dilatione damnastis, contra quos ut eos de basilicis pelleretis, apud duos, vel nisi fallor, apud tres proconsules litigastis, et cum jam in locum

¹ Dan. vi, 22. — ² Prov. xxi, 1. — ³ Sup. lib. de Gestis cum Emerito. —

⁴ In sententia Concilii Bagaiensis. — ⁵ Num. xvi, 31.

Prætexati alium ordinassetis, post tam longum tempus eos in suis honoribus recepistis. Qua justitia, qua ratione, qua fronte in honore suo suscipitur Maximianista damnatus, et damnatur orbis terrarum catholicus inauditus? Qua justitia, qua ratione, qua fronte cavendum esse dicitis, ne vos inquinat Cæcilianus olim defunctus, vobisque prorsus incognitus, vestris majoribus judicantibus semel damnatus, vestris majoribus accusantibus ter absolutus; et cavendum non putastis, ne vos inquinaret Felicianus, universalis concilii vestri ore damnatus, et ab universis vobis, præcipue tui prædecessoris¹ favore susceptus? Qua justitia, qua ratione, qua fronte rescinditis baptismum quem dant Ecclesiæ, quas laboribus suis Apostoli plantaverunt; cum susceperitis baptismum quem Felicianus et Prætextatus per tam longum tempus, quando contra eos damnatos litigabatis, foris a vestra Ecclesia tradiderunt? Si enim, ut soletis male intelligere, et nobis objicere, sic est intelligendum quod scriptum est: « Qui » baptizatur a mortuo quid proficit lavacro suo²: » inter illos isti jacebant quando baptizabant, de quibus vestra Bagaïtana sententia tanto strepitu insonuit: Ægyptiorum admodum exemplo pereuntium funeribus plena sunt littora: quibus in ipsa morte major est poena, quod post extortam aquis ultricibus animam, nec ipsam inveniunt sepulturam. » Quid ad hæc dicturi estis? Ecce mortui baptizant eos quos suscipitis nec morimini, et nobis tanquam mortuis calumniamini, ut catholicæ unitati communicare nolentes vestris ignibus vere moriamini. Responde ad ista: vacat tibi cogitare quid dicas. Saltem in hoc aliquod tibi beneficium conferamus, ut dum cogitas quomodo respondeas, minime cogites quomodo ardeas. Sed nolumus ut inopia respondendi lassum illud et quas-

¹ Optati Gildoniani. — ² Eccle. XXIIV, 30.

sum, quod dicere consuevistis, adhuc tibi existimes esse dicendum, « Si tales sumus, quare nos quæritis? » Respondemus enim: Magis vos catholica Ecclesia debet quærere, quia peristis, si vos Maximianistas perditos perditos inquisistis. De corde enim vestro nobis dicitis: « Quare » quæritis tot tantorumque reos criminum? » Sed de libro Dei vobis respondemus: « Quia charitas cooperit » multitudinem peccatorum¹. »

¹ 1 Petr. IV, 8.